

Şerhu's-Siyeri'l-Kebir

es-Serahsî, Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (ö. 483/1090),
thk. Selâhaddîn el-Müneccid ve Abdulazîz Ahmed, (Kahire: Câmiâtü'd-
Devli'l-Arabiyye, 1971), cilt:1-5.

Muhammed Hüsnü ÇİFTÇİ

Öğr. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
husnuc_@hotmail.com (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Geliş / Received: 01.05.2021 Kabul/Accepted: 20.06.2021 Yayın/Published: 30.06.2021

Atıf/Citation: Çiftçi, Muhammed Hüsnü. "Şerhu's-Siyeri'l-Kebir". *akif* 51/1 (2021), 241-246.

DOI: <http://dx.doi.org/10.51121/akif.2021.25>

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

Devletler birlik, barış ve huzur içinde yaşayabilmek için üzerinde mutabık kalacakları belirli kurallar çerçevesinde hareket etmek zorunda kalmışlardır. Hukuk tarihinde bunun ilk ve en güzel örneklerini Hz. Peygamber'in (s.a) gayri müslimlerle olan siyasi ve hukuki ilişkilerinde görmek mümkündür. İslam hukuk literatüründe bunun en müşahhas misallerinden biri de kuşkusuz İmam Muhammed'in (ö.189/805) *es-Siyerü'l-kebîr* adlı eseridir. Dolayısıyla İslam devletler hukukunun teşekkül sürecinin Avrupalıların öne çıkardığı Hollandalı hukukçu Hugo Grotius'un (ö.1645) *Savaş ve Barış Hukuku* adlı eserinden yaklaşık dokuz asır önce başladığı görülmektedir. Bu çalışmada İmam Serahsî'nin İmam Muhammed'in *es-Siyerü'l-kebîr* adlı eserine yaptığı şerh farklı açılardan değerlendirilecektir.

Kaynaklarda siyer alanında ilk çalışmanın Zeyd b. Ali'ye (ö.120/740) ait *el-Mecmû (Müsnedü İmam Zeyd)* adlı eser olduğu bildirilmektedir.¹ Eserde yer alan *Kitabu's-siyer* bölümü, her birinde bir kaç hadis bulunan on üç babdan müteşekkil olup toplamda sekiz sayfadır.² Fakat bu hacmiyle eserin müstakil bir siyer çalışması sayılması mümkün görünmemektedir. Daha sonraki süreçte İmam Evzâî (ö.157/774), içinde *Kitabü'l-cihâd, Kitabü'l-muhâribîn, Kitabü's-siyer* ve *Kitabü'l-humus* bölümlerinin bulunduğu *Sünenü'l-*

¹Muhammed Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, çev. Hamdi Aktaş, (İstanbul: Beyan Yay. 2002), 43.

²Zeyd b. Ali b. el-Hüseyin b. Ali. Ebî Tâlib, *el-Mecmû'l-hadîs ve'l-fıkḥ*, (Amman: Mektebetü'l-İmam Zeyd b. Ali, 2002), 237-244.

Evzaî adlı eseri kaleme almıştır.³ Zeyd b. Ali'nin eserine nispetle daha kapsamlı olduğu görülen bu eser, aynı zamanda İmam Şâfiî'nin *el-Ümm*'ünde bir bölüm olarak da yer almaktadır.⁴ Akabinde Ebû Yûsuf, İmam Evzâî'ye cevap sadedinde *er-Redd alâ siyeri'l-Evzâî*, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî de *es-Siyeru's-sağîr* adında birer eser telif etmişlerdir. İmam Muhammed'in siyer alanındaki ilk eseri sayılabilecek bu çalışma yaklaşık otuz üç sayfadan ibaret olup, siyer ile ilgili takribi on konu işlenmiştir. Fakat bu çalışmalar İmam Evzâî tarafından tenkit edilince İmam Muhammed, İmam Ebû Hanîfe'nin içtihatları doğrultusunda altmış defter(fasikül) hacmindeki *es-Siyerü'l-kebîr*'ini telif etmiştir. Nihayetinde eser Halife Hârûnürreşîd ve İmam Evzâî'ye ulaştığında takdirlerine mazhar olmuştur(*Şerhu's-Siyeri'l-kebîr*, 1/13). Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (ö.189/805) *es-Siyerü'l-kebîr* adlı eseri öncekilerine nispetle daha kapsamlı ve sistematik olması sebebiyle devletlerarası hukuk sahasında haklı bir konuma ve şöhrete sahip olmuştur. İmam Muhammed'in en son yazdığı bu eser İmam Serahsî (ö.483/1090) tarafından şerh edilmiştir. Eser, Beyrut'taki Amerikan Üniversitesinde bulunan nüsha esas alınarak ilk üç cildi Selâhaddîn el-Müneccid (1957-1960), son iki cildi ise Abdülazîz Ahmed tarafından (1971) tahkik edilerek beş cilt halinde basılmıştır(Mukaddime, 1/19). Said Şimşek ve İbrahim Sarmış tarafından Türkçeye kazandırılan eser⁵ Ahmet Yaman tarafından DİA'da tanıtılmıştır.⁶

Şerhu's-Siyeri'l-kebîr, mukaddime ve fihristler hariç toplamda 2098 sahife olup 218 baktan ibarettir. Eser, genel olarak uluslararası hukukun pek çok konusuna değinmektedir. Bu bağlamda Allah yolunda cihat edip nöbet beklemenin fazileti başta olmak üzere devlet başkanı ve askerlerin gerek kendi aralarında gerekse düşmana karşı savaş öncesi yapmaları gerekli olan sorumluluklarına dair rivayetleri değerlendirmektedir. Ayrıca savaşta sadece ibadetle uğraşan din adamları, yaşlı, kadın ve çocukların dokunulmazlığı, bedelli askerlik, karşı tarafa verilebilecek tahribatın ölçüsü, savaş sırasında suç işleyenlere uygulanacak hadler, eman verme, ganimetlerin taksimi, esir ve müste'menlerin hakları gibi uluslararası hukuka dair konuların yanı sıra savaşa katılan askerlerin namazlarını kısaltmaları, dârülharpte faiz, nikâh ve irtidad edenin cezası, mirası ile özellikle ileri yaştaki kadınların savaş sırasında sağlık personeli

³Evzaî, Ebû Amr Abdurrahman b. Amr, *Sünenü'l-Evzaî*, (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1993), 360-418.

⁴Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, (Beyrut, Dârü İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 2001), 9/465-525.

⁵Şimşek, Said, Sarmış, İbrahim, *Siyer-i Kebir İslam Devletler Hukuku*, (İstanbul: EVS Dağıtım, 1980), 1-5

⁶Ahmet Yaman, "es-Siyerü'l-kebîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2009, 37/327-329.

olarak geri hizmetinde çalışmalarının cevazı ve altından burun takılmak gibi fûrû-i fıkıhla ilgili konulara da değinmektedir. Metin ve şerh mezcedildiğinden metnin hangisi olduğu hususunda kesin bir bilgi söz konusu değildir. Bununla birlikte muhakkik tarafından kalın, büyük puntolu ve rakamlandırılmış kısımların İmam Muhammed'e ait *es-Siyerü'l-kebîr* olduğu işaret edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu tür yerlerin akabinde İmam Serahsî'nin bazen (المُرَادُ بِهِ), (وَقَدْ بَدَأَ مُحَمَّدًا), (وَفِيهِ دَلِيلٌ عَلَى) ve benzeri ifadeler kullanmış olması bunu teyit etmektedir(1/41, 56, 66). İmam Serahsî, İmam Muhammed'e ait olan ifadelerin başında sıklıkla (قال), (ذكر) ve (ذكر محمد) gibi ifadeler zikretmektedir.

Şârih, İmam Muhammed'in naklettiği hadislerden hüküm çıkarırken genellikle (وفي هذا دليل) (وفي الحديث بيان...), (وفي الحديث حث على) gibi benzer ifadeleri kullanmaktadır(1/28, 29, 93). Serahsî, İmam Muhammed'den naklettiği hadislerin senedi ve sıhhati üzerinde durmamaktadır. Bazen (ذكر عن مكحول) gibi hadisi en son rivayet eden râvinin adını zikretmekle iktifâ etmektedir(1/156).

Serahsî'nin, bazen İmam Muhammed'in görüşlerine muhalefet ettiği de görülmektedir. Mesela İmam Muhammed'in *es-Siyerü'l-kebîr*'de diğer kitaplarındakinden farklı bir usul izleyerek Irak, Şam ve Hicaz ehlinin ittifak ettiği görüşleri tercih ettiğini belirtir. Fakat bu metodun, Hanefî mezhebinin tercih konusunda takip ettiği "sayı çokluğuna itibar etmeme" kaidesine aykırı olduğunu söyler ve bunu teyit eden ayetleri zikrederek itirazını ortaya koyar (1/230)".

Şârih genelde mezhep imamlarının farklı görüşlerini illetleriyle birlikte açıklamaya ve tevil etmeye çalışmaktadır. Mesela metin kısmında İmam Muhammed, Hz. Ebû Bekir'in savaş sırasında mabetlerde ibadet eden din adamlarına dokunulmaması gerektiğine dair sözünü naklettikten sonra İmameyn'in de bu görüşte olduğunu ancak Ebû Hanîfe'nin mabetlerde bulunan din adamlarının öldürülmesini caiz gördüğünü nakleder. Fakat daha sonra Serahsî din adamlarının ara sıra mabetten dışarı çıkarak halkı savaşa teşvik etmesi durumunda öldürülebileceğini, aksi takdirde onlara dokunulmaması gerektiğini söyleyerek Ebû Hanîfe'nin mezhep içindeki farklı görüşünü tevil ettiği görülmektedir(1/41).

Yine Serahsî, İmam Muhammed'in hayvanlara çingirak takılmasının nehyi hususunda da benzer bir yaklaşım sergilemektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a) hayvanına çingirak takan birini gördüğünde "Bu şeytanın bineğidir" veya "Çingirak

bulunan kervana melekler yaklaşmaz” yönündeki hadislerini farklı yorumlamaktadır. Ona göre bu rivayetler sadece savaşta hayvanlara çingirak takmanın kerahetine delalet etmektedir. Zira savaşta hayvana çingirak takmak düşmanın pusu atmasına ve Müslümanları öldürmesine sebep olacaktır. Fakat Serahsî savaş dışındaki durumlarda çingirak takmanın insanlara bazı faydalar sağlayacağını belirterek hadisleri zahir manasından farklı bir manaya tevil ettiği görülmektedir. (1/87)

Serahsî, bazen Şeybânî'nin rivayet ettiği hadisleri hadis usulü kriterleri açısından da değerlendirmektedir. Mesela İmam Muhammed'in Selmân-ı Fârisî'den naklettiği “*Kim Allah yolunda bir gün nöbet tutarsa bir ayı oruçlu ve ibadetli geçirmiş gibi sevap alır ve kimin ruhu Allah yolunda iken alınırsa kabir fitnesinden emin kılınır ve kıyamet gününe kadar amelinin sevabı kendisine yazılır.*” mealindeki hadisi naklettikten sonra Selmân-ı Fârisî'nin bu rivayeti ezbere bildiği halde başka bir yerde muhataplarına hadis metnini rivayet etmeksizin nasihat ettiğini naklederek şöyle bir sonuca gider: “Herhangi bir konuda hadis bilen sahabî, isterse hadisi olduğu gibi nakleder isterse rivayet etmeden onunla fetva verebilir.”(1/6-7)

İmam Serahsî metinde geçen hadisleri açıklarken izaha muhtaç kelimelerin önce nerden türetildiğini/iştikakını izah eder sonra da ayet veya hadis ile örneklendirmeye çalışır. Mesela “Allah Yolunda Nöbet Beklemenin Fazileti” (باب فضيلة الرباط) bölümünde geçen مُرَابِط murâbit/atını bağlayan, nöbet bekleyen kelimesini izah ettikten sonra Kur'an'da zikri geçen “مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ” (Cihad için bağlanıp beslenen atlar)⁷ ayetini delil olarak sunar. (1/7; Ayrıca bk. 1/28-29)

Serahsî'nin, *es-Siyerü'l-kebîr'e* şerh yazmadan önce *el-Mebsût* adlı eserinde otuz yakın yerde *es-Siyerü'l-kebîr'e* atıfta bulunduğu görülmektedir. Mesela Müslümanların mala ihtiyaç duymaları halinde esirleri fidye karşılığında serbest bırakılabileceği konusunda İmam Muhammed'in görüşünü belirtirken *es-Siyerü'l-kebîr'i* referans göstermektedir.⁸

İmam Muhammed eserinde Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, Şâfiî, Evzâî ve Tahâvî gibi pek çok âlimin ismini zikrettiği halde İmam Ebû Yûsuf'un ismini zikretmeyip bunun yerine “Güvenilir biri bize rivayet etti” manasında (أخبرنا الثقة) ifadesini kullanmaktadır(5/1822). Şerhin mukaddime kısmında buna sebep olarak İmam

⁷Enfâl, 8/60.

⁸Serahsî, *el-Mebsût*, 10/138.

Muhammed ile Kâdı Ebû Yûsuf arasında hasede dayalı bir çekişme olduğuna dair rivayet pek fazla sahih görünmemektedir. Zira bu bilginin Muallâ b. Mensûr (ö.211/826) ile İbn Semâa'ın (ö.130/747) hangi eserinde yer aldığı belirtilmemiştir. Ayrıca *es-Siyerü'l-kebîr*'e ait en eski nüshanın Beyrut'taki Amerikan Üniversitesinde bulunan nüsha olduğu da göz önünde bulundurulduğunda bu hikayenin sonradan müsteşrikler tarafından mukaddimeye eklenmiş olma ihtimalini de akla getirmektedir.

Mukaddimedede dikkat çeken diğer bir husus da İmam Muhammed'in kitabında İmam Ebû Yûsuf'un ismini hiç zikretmediği, bunun yerine (أَخْبَرَنِي الْيَقَّةُ) ifadesini kullandığını söylemiş olmasıdır. Hâlbuki yukarıda belirttiğimiz gibi İmam Ebû Yûsuf'un adı yerinde (أَخْبَرَنَا الْيَقَّةُ) ifadesini kullanmıştır(1/1). Bu da mukaddimeyi başkasının yazmış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

es-Siyerü'l-kebîr'de aynı veya birbirine yakın konuların farklı bablarda incelenmiş olması sistematik açıdan bir dağınıklık izlemine vermektedir. Bu da konu bütünlüğü açısından problem teşkil etmektedir. Mesela emanla ilgili konular önce 42-65 arasındaki bablarda işlendiği halde 83. ve 84. bablarda haricilerin emanı, çok daha sonra 196, 206 ve 209. bablarda dârülharpte eman konusu tekrar ele alınmıştır. Hâlbuki bunları tek başlık altında toplamak mümkündür.

Bazen aynı konunun farklı bablarda tekrarlandığı görülmektedir. Mesela istihbarat alma şartıyla eman alan gayri müslim konusu 55. babta (2/457) zikredildiği halde 63. babta (2/526) tekrar işlendiği görülmektedir.

Serahsî, *es-Siyerü'l-kebîr*'de bazı konuların hafzedildiğini belirtmektedir. Mesela "Bâbu isbâti'n-neseb..." adlı kısımdan sonra "Bâbu'l-hudûd fi'l-harb" kısmından önce bir bab olduğunu fakat *Şerhu'z-ziyâdât* adlı eserde bu babı detaylı olarak ele aldığından dolayı zikretmediğini belirtir. Fakat hafzedilen babın ne olduğunu belirtmez(وَقَدْ ذُكِرَ بَعْدَ هَذَا) (5/1850). (بَابٌ قَدْ اسْتَقْصَيْنَا شَرْحَهُ مِمَّا أَمَلَيْنَاهُ مِنْ شَرْحِ الرِّيَادَاتِ

Bazen tâlî bir fikhî mesele İmam Muhammed'in başka bir eserine havale edilebilmektedir. Mesela cihadın faziletiyle ilgili rivayetlerin işlendiği bölümde "bey'u'l-îne" konusu zikredilince Serahsî bununla ilgili açıklamaları "*el-Câmiu's-sağîr*"de yaptığını belirtmektedir(1/29).

Yine Serahsî, İmam Muhammed'in "Hz. Peygamber (s.a) bir yere ordu veya seriyeye gönderdiğinde "Allah'ın adıyla savaşa gidin" şeklinde tavsiyede bulunurdu",

rivayetinden sonra "İmam Muhammed, "*es-Siyerü's-sağîr*" isimli kitabına bu hadisle başlamaktadır. Hadisten alınacak dersleri orada açıkladık" sözüyle gerekli açıklamaları oraya havale ettiğini söylemektedir(1/29).

Bazen de bir konuyla ilgili izahatı aynı eserin başka bir bölümüne havale edebilmektedir. Mesela seferde namazların cem'i konusunu "Kitabu's-salât" bahsine havale ettiği görülmektedir(1/239). Serahsî, bazen de bir meseleyi İmam Muhammed'e ait olmayan farklı bir kaynağa havale edebilmektedir. Mesela Bi'rîmaûne hadisesiyle ilgili bir detayı Megâzî kitaplarına yönlendirdiği görülmektedir(1/121).

Sonuç olarak bazı konularının farklı bablarda mükerrer olarak zikredilmesi gibi menfi yönleri bulunsa da İmam Serahsî'nin İmam Muhammed'in son olarak kaleme aldığı *es-Siyerü'l-kebîr*'ine yapmış olduğu bu değerli şerh, gerek İslam devletlerarası hukuk sahasına gerekse Muhammed Hamidullah tarafından Fransızcaya tercüme edilmesi sebebiyle bugünkü batı kaynaklı uluslararası hukuka önemli katkılar sağlamıştır. Bununla birlikte şerhin tekrar gözden geçirilerek mevcut hadislerin cerh ve tadil kriterleri ekseninde yeniden tahkik edilerek ilim dünyasına kazandırılması faydalı olacaktır.